توتالیتێری تیئۆکڕات و لایەنگری تیرۆریزم

ڕۆژبین بۆکانی

«پوست مودێڕنیتە خاوەن ئەو بۆچوونەیە کە تەواوەتی چەمکە موتڵەق و باڵادەستەکان، پێکهاتە خوازییەکی دەستکردن و شوناسێکی توتالیتارییان هەیە. بە واتایەکی ڕوونتر لە چەمکی بە جیهانی بووندا کە پۆست مۆدێڕنیتە پێشەنگیەتی و لە دیسکۆرسی ئەودا دەردەکەوێ هێچ چەمکێکی ئابسلووتمان نییەو ئەوەی هەیە و نییە کاتییە و دەروازەی ڕەخنە و چاکسازی و دارِشتنەوەی لە سەر گرێژەنەی پشت بۆ کراوەتەوە»

سەرەتا هەوڵ دەدرێ پێناسەیەکی گشتی بۆ ئۆتۆریتە و دەسەڵاتخوازیی مرۆیی بخرێتە ڕوو. دوایە گوتاری زاڵی ئایدیۆلۆژیی ئیسلام و بە تایبەت ئیسلامی سیاسی و کاریگەری وباندۆڕی ئەو ڕەوتە لە سەرکۆمەڵگا و بزاڤی ڕزگاریخوازیی کورد تاوتوێ بکرێ.

بە گشتی مرۆڤ بوونەوەرێکە، ئاوەزی لە دەسەڵات و میرایەتی تێر نابێت و پلە و قاتێکی بەرز و بڵیندی دیاریکراویشی تێدا نابیندرێ. هەر بۆیە ئەگەر بەربەست و ستۆپێکی بۆ دەستنیشان نەکرێ، دەسەڵات و توانستەکەی بە ئاقارێکی شەڕاژۆیی و دژە مرۆییدا دەڕوات و هەموو فاکت و نیشانە و خسڵەتە پاقژە مرۆڤایەتییەکان ژێرپێ دەخات و بە قەولی دورکیمی کۆمەڵناس، لە وەها دۆخێکدا کۆمەڵگایەکی ئانۆمی و بێ ئەخلاق و بێ یاسای لێ دەکەوێتەوە. یانی لە ئەساسدا یاسایەک مانای واقعیی خۆی نامێنێ، هەتا ئیدیۆمی «سەروەریی یاسا» مانایەکی هەبێ. لە وەها دۆخێکدا جڵەوی دەسەڵات لە جیهانبینیەکی لۆژیک و ئەندێشەیەکی پاک ڕەهەندەوە، دەکەوێتە قەوارەیەکی ڕێژیم ئاسای نێرۆن و هیتلێر وسەدام و خومەینیزمەوە. سەیرئەوەیە ئەو جۆرە حکوومەتانە بە ژانرە جۆراوجۆرەکانیەوە، هەموویان بە شێوەیەک سێبەری ئایینیان بە سەرەوە بووە و یەکێ لە کەرەسەکان و کۆڵەکەکانی دەسەڵاتە زاڵمانەکانیان، کەڵک وەرگرتن لە وزە و پوتانسیەلی ئایینە کە فۆبیایەکی ڕەشی هەمەگیر، دۆڵپا ئاسا، دەکاتە باری قورس و هەمیشەیی مێشکی مرۆڤی چەوساوە .

بۆ ئەوەی لە نێوان دەسەڵاتە سەرەڕۆ و دیموکرات خوازیدا مابەین و جیاوازیەک دابنێین و بە زمانێکی سادە و ساکار دیموکراسییەت لە دەسەڵاتێکی ئابسلووتی دیکتاتۆر جیا بکەینەوە، دەڵێین دیموکراسی دوو نیشانەی سادەی هەیە:

١ لە دەسەڵاتی دیموکراسیدا، گەل هەست بە ئەمنیەت و ئاسایش دەکاو ترس و فۆبیا مانایەکی ئەوتۆی نییە.

٢ دیمۆکراسی جۆری دامەزراندن و بە دەسەڵات گەیاندنی دەسەڵاتدار نییە، بەڵکوو ئەو توانست و ئازادییەیە کە گەل بتوانێ زۆر بە ئاسانی و بێ گیر وگرفت حاکم یان دەسەڵاتدارێک لە سەر کورسی دەسەڵات وەلا بنێ.

لە پاتۆلۆژیی ئۆتۆریتەی توتالیتێرەکان، بە تایبەت ئۆتۆریتەی تێئۆکراتیسمدا، چونکە لە لایەکەوە نایانەوێ و ترسیان لەوەیە کە هاکا دەسەڵاتیان لێ بستێندرێتەوە و بە زۆری نەک بە خوایشت لە کورسیی سەدارەت وەلا بندرێن، لە لایەکی کەشەوە بۆ ئەوەی کەرامەت و مەزنایەتیی خۆیان بە سەر چینی کۆیلە و بندەستدا بکەنە خاڵی هەرە پیرۆز و دایمی، پەیتا پەیتا خەریکی سازاندنی قارەمان و سلێبریتی دینین.

هەر قەوارەیەکی حکوومی و دەسەڵاتخوازی، بە هەر جۆرە فاکتێکی دیاری کراوی ئۆتۆریتەیەوە، دەبێ لانیکەمی پێداویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەی هاووڵاتیان دابین بکات. سەرەتاییترینی ئەو فەکت و پێداویستییانە: یەکەم، نان، کار، ئازادی. دووهەم: دابین کردنی ئەمنیەت و ئاسایشی گشتی و عەداڵەتی کۆمەڵایەتییە.

١ نان، کار، ئازادی: کاک دوکتور قاسملووی شەهید لە گوتارێکدا ئاماژە بە ویست و داخوازیی «شەمچەیەک» دەکات، واتا «شەمچەیەکی» لە حکوومەتی توتالیتێر تێئۆکراتی ئێرانی ویستوە. دوایە دەفەرموێ: شەمچە، ئاوردووی دەوێ. شوێنی ئاور کردنەوەی پێویستە و... زۆر شتی دیکەی پێویستە تاکوو بتوانێ ئاورەکەی پێ بکەیتەوە. لە سیاسەت و ئۆتۆریتەی دەسەڵاتدا، دوو چەمک و پارسەنگن کە باڵانسی هێز و جووڵەی مرۆڤ ڕادەگرن. یانی نان بە بێ

دابین کردنــی کار مانایەکی نییە و کاریش بــە بێ هەبوونــی نان ناتــەواو و نامومکینە. لــە واقیعدا هەر دووکیــان چەمک گەلێکی ئۆبژەکتیون و دەبێ بە روونی کۆمەڵگا هەست بــە بوونیان بکات، ئەگەریش نــان و کار لە قــەوارەی تیئۆریەوە نەکەونــە چوارچێوەی گوتاری پراکتییەوە ئــەوە بێ گومان دەبێتە سوبژەکتیوێکی خەیاڵاوی وبەس!

زۆربەی دەسەڵاتە سەرەڕۆکان نەیانتوانیوە و ناتوانن کۆمەڵگاکەیان لە کار و نانی پێویست پاراو بکەن. چونکە یاسا و دارێژەی دەسەڵاتیان بۆ ئاســایش و بەرژەوەندیی مرۆڤایەتی نییە و زۆرتر بــۆ کۆت و زنجیــری کۆیلایەتییە. دەســەڵات و ئۆتۆریتەیەکی ڕەشی ڕەها، نە تەنیــا کار و نــان دابین نــاکات، بەڵکوو لە دەمیشیان دەگرێتەوە. دیارە ڕاگرتنی جەماوەر لە بێکاری و کەمداهاتیدا، بە پێی پرۆســە و دارێــژەی ڕەوتــی حکوومەتداریەکەیانەوەیە تاکوو کۆمەڵگایەکی نەمرنەژی و بێ ئەنوا چێ بکەن و مرۆڤگەلێکی پاسیڤ و بێ لایەنی لێ بکەوێتەوە.

لە دەسەڵاتە ڕەها و فەندەمینتاڵییەکاندا بــە تایبەت فەندەمینتاڵی ئیســلامی ئێرانی/ فارســی ـ چونکە ئەم باس و وتانە زۆرتر لە قەوارەی ئــەم حکوومەتەدا خــول دەخوات ـ زۆربــەی گوتاری زاڵ بە ســەر ئەدەبیاتی حکوومی و یاســای گشــتی و دیسکورس و ویژمانی ئەو دەسەڵاتە، دەکەوێتە چوارچێوەی تەیمانی ســوبژەییەوە و چونکە دەســەڵات و شــوناس و پیرۆزیــەکان لە ســوبژەیەکی موتەڵەقــی متافیزیکییەوە وەرگیراون و دیارە لە ڕوانگەی ئەوانەوە هەر جۆرە ڕەخنەیەکیش لە وەها پیرۆزی گەلێک ناکرێ و نابێ ببێ و تابۆیەکی ڕەش و حەرامەتییە.

لەو حکومەتانەدا کاتێ نان و کار دەچێتە ســەر پشتی شێر، دیارە ئازادی تەواو پەراوێز خــراوە و بــە تاک و کۆوە لــە ژێر زەخت و گوشارێکی دەستنیشان کراودان.

٢ دابیــن کردنــی ئەمنیــەت و ئاســایش بەســتراوەتەوە بــە عەداڵەت و دەســەڵات و دەسترۆیشــتوویی عەداڵــەت لــە وڵاتدا. لە هەمــوو دەســەڵاتە ئایدۆلۆژیســتەکاندا، ئازادی بــە هیچ شــێوەیەک ڕەنگ و مانای نییــە و لە کوولەکەی تەریشــدا نێوی نییە. لــە کۆمۆنیزمی ئیســتالینیزمی پێشــوو و کۆریای باکووری ئێستا، لە نازیسمی ئاڵمان، فاشیسمی فرانکۆ و فاشیسمی ئیتالیاوە بگرە هەتا زۆربەی دەســەڵاتە ســەرەڕۆکانی ئەم سەردەمەی ڕۆژهەڵاتی ناوین، کە زۆربەشیان خۆیان دەبەســتنەوە بە ئاییــن و ئایینزاوە و هەمووییــان خــاوەن توتــم و هێماگەلێکی نگەتیڤــی تایبەتین، وەک تاک حیزبی بوون، تــاک ڕێبەری و ڕێبەر خودایی، خوێنرێژی و ســەرکوتگەری، فۆبیایی بوون، نارسیسم و... هێتد.

لە هەمووی ئەو دیکتاتۆرە سانترالیزمانەدا، عەداڵەت و ئەمنیەت بە دەگەمەن دەبیندرێ. ئەگەریش عەداڵەتێک هەبــێ بۆ لایەنگرانی دەست و گوێ لە مستەکانی خۆیانە و پشت گوێ خستنی خواســت و خوازەی زۆرینەی کۆمەڵگایــە. لە هەر ڕێژیمێکــدا ئەگەر دوو لایەنــی چەکــداری و دادپــەروەری و داد، هاودەســت بن و چاو لە کرداری نگریســی یەکتر بپۆشــن، گەندەڵی بە ڕەگ و ڕیشەی کۆمەڵــگادا ڕۆ دەچێ؛ تەواوی ئازارەکەشــی دەکەوێتە چــاو و دەروونــی جەماوەری بێ دەرەتانــەوە. لــە لایەکی ترەوە دەســەڵاتی ڕەها بە ئەنقەســت بێ عەداڵەتی و نائەمنی و بشێوی بڵاو دەکاتەوە و پەرەی پێ دەستێنێ، تاکــوو کۆمەڵگا لە ئازارێکی ڕۆحی و ڕەوانیدا بتلێنەوە و کۆمەڵگایەکی نەخۆشی ئانارشیسم و ئانۆمیکی لێ بخوڵقێت.

وەک گوتــرا دەســەڵاتی مۆنۆلۆگــی ئیسلامی شــیعی ئێران، بەرایی بوونی خۆی بــە مێتافیزیکەوە گــرێ داوە. ئەم حکومەتە ئابســلووتە، لە سەر یاســای موتڵەقییەت و

ڕەها ڕاوەستاوە و خۆی دەبەستێتەوە بە بنەما پیرۆزەکانی ئیسلام و بە گەرمیش پڕۆپاگەندەی ئەوەش دەکات کە ئێمە ئیسلامی ڕاستەقینەین و ڕەوت و کردار و بۆچوونمان لە سەر ئەساسی ئیسلامی «شیعی ئەسناعەشەرییە» و بە هیچ شێوەیەکیش ڕەخنە و دەستێوەردان لە یاسای بنەڕەتی دەسەڵاتدا بوونی نییە، چونکە ئیسلام دینی متافیزیکییە و مرۆڤ توانستی ئەوەی نییە کە تێڕوانینی جیاوازی هەبێ و ڕەخنەی لێ بگرێ. جێی ئاماژەیە ئەم فاکتە یەکێ لە خاڵە گرینگەکانی کونتراست و پارادۆکسیکاڵی نێوان پوست مودێرنیتە و دەسەڵاتە ئیسلامییەکان بە گشتی و دەسەڵاتی ئاخوندی بە تایبەتییە. پوست مودێرنیتە خاوەن ئەو بۆچوونەیە کە تەواوەتی چەمکە موتڵەق و باڵادەستەکان، پێکهاتە خوازییەکی دەستکردن و شوناسێکی توتالیتاریان هەیە. بە واتایەکی ڕوونتر لە چەمکی بە جیهانی بووندا کە پۆست مۆدێرنیتە پێشەنگیەتی و لە دیسکۆرسی ئەودا دەردەکەوێ هیچ چەمکێکی ئابسلووتمان نییەو ئەوەی هەیە و نییە کاتییە و دەروازەی ڕەخنە و چاکسازی و دارشتنەوەی لە سەر گرێژەنەی پشت بۆ کراوەتەوە؛ لە باری فەلسەفییەوە ئەم خاڵەی کە باس کرا یەکێ لەو چەمکە گرینگانەیە کە ئیسلام لە بەرانبەریدا ڕاوەستاوە و بە کردەوە دژایەتی دەکات و لەبەر ئەوەی بە کردارو پراکتیکانە نەیتوانیوە بەربەرەکانێی لەگەڵ بکات، لە تیروریزم کەڵک وەردەگرێ و ئیسلامی سیاسی لێ کەوتوەتەوە کە ڕەگ و ڕیشەی هەموو تیرۆریزمێکی ئیسلامی دەگەڕێتەوە سەر ئیخوانییەکان. ئەگەر مۆرفۆلۆژیکی هەموو حیزب و لایەنە ئیسلامییەکان ئانالیزە بکەین، بە منۆلۆگ و ڕادیکالیسم و لیبرالیسمی ئیسلامییەوە لایەنێکی وا نابینین کە بە کردەوە و بە ئاشکرا، دژایەتیی ئیخوانییەکان بکات، مەگەر ئەوەی ڕەخنەی ئەوەیان لێ بگرێ کە لە باری دێسپۆتیسم و فەندەمینتاڵیەوە کەمتر پاسیف و ناچالاک بووبێتن.

هەر بەو پێیە بۆمان دەردەکەوێ کە توتالیتێری ئێرانی مۆنیسمە و دژی مۆدێرنیسم و بە تەواوەتی دژی پۆست مۆدێرنیسمە. چونکە سفەت و خوازەی ئەم ڕێژیمە فەندەمینتالیسمە تاک ڕەهەندی، بیر تەسکی، دژی فرە دەنگی و فرە ڕنگییە، لە بەرانبەردا پۆست مۆدێرنیتە ڕەنگاڵە بوون و پلۆڕالیسم هێمای بنەڕەتییەتی و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تازەگەری و کریژ هاویشتنی پێوە دیارە. ئەم هەمووە هاژ و گیف و تیرۆریزم پەروەرییەی وەها ڕێژیمێک هەرەشە بۆ دژکردەوەی بە جیهانی بوونە، پەلەقاژەی نەتوانەوە و خۆ نەگونجاندنە، خۆ قەتیس کردن و ڕاسیسمێکی ئیسلامی سیاسییە کە توانایی گۆڕینی فکر و ئەندێشەیەکی فەناتیکی نییە و هەر بۆیە پەنا دەباتە بەر تیرۆر و شەڕاژۆیی و تۆقاندن و ئاژاوە.

پۆست مۆدێرنیزم بە گشتی لەگەڵ هەر جۆرە ڕەوت و بزاوتێکی ئیدئۆلۆژیستی و بیرۆکەیەکی چوارچێوەدار ناتەبایە و نکۆڵیی لێ دەکات. هەرچەندە لەو پێناوەدا، بەشێک بیرمەندانی ئیسلامی وەک پرۆفیسۆر ئەکبەر . س. ئەحمەد بڕوایان بە دوو پۆست مۆدێرنیسمە واتا(ڕۆژئاوایی. ئیسلامی). بەڵام ئەم تیۆرییە لە گەڵ بنەما زانستییەکانی کۆمەڵناسی و پۆست مۆدێرنیتەیی پارادۆکسە و دژایەتیی قووڵی تێدایە، چونکە زۆرێک لە چەمکە ئیسلامییەکان نەگۆڕ و لە سەر بۆچوونی لە مێژینەیی خۆی سوور و مسۆگەرانە پێداگرە و دیارە پۆست مۆدێرنیش قەبوولی نییە. تایبەتمەندییەکی دیکەی پۆست مۆدێرن پلۆڕالیسمە و ئەم چەمکە لە گەڵ ڕەوتە ئیسلامییەکان و بە تایبەتی ئیسلامی جیهادی و فەندەمینتاڵخواز و سەلەفییەت زۆر جیاواز و نا ئاشنایە. ترس

وشەڕی ئیسلامی بناژۆخواز و تیرۆرپەروەر لە سەر ڕەوتی بە جیهانی بوونە. ئەم ڕەوتە دوو ڕەهەندی گەورەی بۆ ئیسلامیستەکان خستوەتە ڕوو:

١ دێموکراسی و پلۆرالیسم گەورەترین دوژمنی سەرەکیی دنیای ئیسلامن، چونکە جیلی نوێ و چاو کراوە لەگەڵ دنیای ئەنتێرنێت و پێوەندییە خێراکان، ڕەهەندە بەرفراوانەکانی دیتە بەرچاو و ئیدی ناتوانێ لەگەڵ دەسەڵات و ئۆتۆریتەی داخراودا هەڵبکات؛ بەهاری عەرەبی، شۆڕشی سەر شەقامی ئەم دواییانەی بەغدا و ناوچە شیعە نشینەکان نموونەیەکی بچووکی دەرخەری ئەو ڕاستییەن، هەر بۆیە دەسەڵاتە کۆنەپارێزەکانی وەک ئێران و تورکییە خەریکی ئاژاوە و شێواندنی ئەو ڕەوتەن. دیتمان کە بە پشتیوانیی ڕاستەوخۆی ئێران، چۆن بزاڤی شۆڕشی سووریەیان خستە ناو زەلکاوی تیرۆریزمی ئیسلامی و، داعیش و ئەلقاعیدە و... یان لێ ساز کرد. تاکوو بتوانن ڕەوتی ڕزگاریخوازی بە لاڕێدا بەرن و لە لایەکی تریشەوە هەڕەشەیەک بێ بۆ دنیای ڕۆژاوا کە لە تیرۆریزمی ئیسلامی سڵ بکەنەوە. هەر وەک دەبینین لە کوردستاندا بە گشتی و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەتی و بە چڕی خەریکی پەرە پێدان بەو ڕەوتی سەلەفییەت و فەندەمێنتالیزمی ئیسلامی سیاسین، کە دواتر بە چڕی باسی لێوە دەکرێ.

٢ دنیای ئیسلام خاوەن باگراوەند و مێژوویەکی دەسەڵاتدارەتی و ئۆتۆریتەیەکی تایبەتی ئەمپراتۆریی ئیسلامی بووە. شەڕی ئەوان بۆ ڕابردوو و گەڕانەوە بۆ سەردەمانی زێڕینی دەسەڵاتداریەتیی خەلیفەکانی ئیسلامە. بەڵام ئێستا کۆمەڵگا ئیسلامییەکان تەواو ئاشنای پلۆرالیزم و سێکۆلاریزمن و ڕێژیمەکانیان ئەو ترسە بە جوانی هەست پێ دەکەن. حاکمانی دیسپۆتیسمی زۆربەی وڵاتانی ئیسلامی، بە خۆشیی خۆیان ناتوانن لەگەڵ ئەو ڕەوتی بە جیهانی بوون وئۆتۆریتەی مۆدێرنیزاسیۆنەدا خۆ ڕێک بخەن، چونکە زۆرتر شێوازێکی عورفی و دیکتاتۆر پیشەییە و پاشماوەی گوتاری کلۆنیالیزمین و ئێستاش ئایدیای چەوساندنەوە و داپڵۆساندنیان هەر لەمێشکدایە. هەر وەک فرید هاڵدی دەڵێت: «بۆ ئەوەی باشتر لە فەندەمینتاڵی ئیسلامی تێبگەین، دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ناو دەقە مێژووییە ئیسلامییەکان.»

> هەر قەوارەیەکی حکوومی و دەسەڵاتخوازی، بە هەر جۆرە فاکتێکی دیاری کراوی ئۆتۆریتەیەوە، دەبێ لانیکەمی پێداویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەی هاووڵاتیان دابین بکات

لە ڕوانگەی پۆست مودێرنیسمەوە، ئایدیای ئایین و متافیزیکەکان، مەعریفە، شوناس و ڕەهەندێکی زەینی و سوبژەکتیوە، ئەم بۆچوونە دەگەڕێتەوە سەر زانستی هێستۆریسیزم و مێژوو ناسی، چونکە بە ڕای هیستۆریسیزم، ئەوە مرۆڤە خودا و سروشتی خوڵقاندووە و بە زانست و زانیارییە جۆراوجۆرەکانەوە هەرچی دەبینیدرێ و لە ژیانی کەوناراییدا بە پێی ئەزموون و کردار هەستی پێ دەکرێ، واقعێکی سەربەخۆ و تایبەتی نییە و بوون و نەبوونیان بەرهەمی زەینی و ڕەنج و کرداری بەشەرە و مرۆڤ ناوەندی جیهانە و(هیومەن سانتراڵە). هەر بەو پێ و بۆچوونە، زانستی پۆست مۆدێرن هەموو پێکهاتەکان دەبەستێتەوە بە ڕەوت و ڕەهەندی مێژوویی و جیا لەو بەستێنە هەر جۆرە ڕاستییەک و حەقیقەتێکی متافیزیکی وەک ئایین و ئەندێشەی دینخوازی ڕەت دەکاتەوە. لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلامەوە مرۆڤ لەو ئاستەدا نییە بتوانێ دەقە ئایینی و پیرۆزەکان تەئویل و ڕاڤە بکات، چونکە

ئەو دەقانە لە متافیزیکی نادیارەوە هاتوونەتە خواریّ و ئەم بۆچوونە کۆنتاکتێکی سەرەکیی نێوان ئیسلام و پۆست مۆدێرنیتەیە. چونکە وەک گوترا بە رای پۆست مۆدێرنیستەکان هیچ دەق یان چەمکێکی ئەوتۆ و تابۆ کراو نییە ونابیّ ببیّ کە مرۆڤ نەتوانیّ ئانالیز و تەئویلی بکات. لێرەدا بە تەواوەتی بۆمان روون بووەوە کە هەر جۆرە پارادایمێکی پۆست مۆدێرنیزم لە حوکمی کاتالیزۆرێکدایە بۆ دنیای ئیسلام بە هەموو لق و پۆپ و رەهەندەکانیەوە.

مۆدێرنیتە و بە تایبەتی پۆست مۆدێرنیتە زانستێکی مەعریفی/ئەزموونی مرۆڤییە و هەموو ئەو رەنج و زەحمەتانەی هاتوونەتە بەرهەم، زەمینییە و ئاکاری سەر گۆی زەوییە. لە ئەساسدا دینیش بۆخۆی دەڵیّ ئەرکی سەر شانی دین و ئایین ریّ پێشاندەر و ئەخلاقە بۆ مرۆڤ، واتا رێنماییە و توانستی چارەسەری گریّ پوچکە زانستییەکانی نییە. هەر وەک مامۆستا شێخ عێزەددینی حسەینی وەک پسپۆرێکی ئایینی دەڵیّ: «سەردەمانێکی کەونارا و دێرین، دین هەنگاویک لە پێش زانستدا بووە و جڵەوی ژیانی گرتبوە دەست. بەڵام لە چاخی ئەمڕۆدا ئاشکرایە زانست و پێشکەوتن پێشرەوی ژیانن و دەسەڵاتی زۆر زیاتر لە ئایین و شوناسە دینییەکانە و دەبیّ دین پیرەوی بێت». ئایا ئەوە دەمارگرژییەکی ئیدەئالیستانە نییە ئەگەر بە زۆری و نالۆژیکانە و بە رمب و شیرەوە بەرانبەر عیلم وزانست راوەستی و بە بیریکی ئانتۆگوئیسمی بناژۆخوازانەوە هەڵوێست بگری و جەخت لە سەر ئەوە بکریّ کە ئەوەی سەدان ساڵ لەوە پێش گوتراوە نەگۆڕ و موتڵەقە؟

هەر وەها هیچ کەس ناتوانیّ بڵێت تەنیا قسەی من حەقە و حەقیقەتێکی موتڵەق و بیّ سنوورە؛ هەموو راستی و هەموو حەقێک کاتی وسنوردارن. واتا ئەوەی من باوەرم پێیەتی و بیری لیّ دەکەمەوە بۆ من راستی و حەقیقەتە، دەبیّ باوڕیشم بەوە هەبیّ کەسانێکی دیکە لە کلتوورێکی جیاوازدا فکر و ئەندێشەیەکی جیاوازیان هەیە و هێما و توتم و نیشانگەلێکی دیکە بۆ ئەوان حەقیقەت و راستییە، بەو پێیە ماف و ویست و حەقیقەتەکان کاتی و سنووردارن و بە پێی رەوتی زەمەن هەمیشە ئەگەری گۆڕانیان لە سەرە.

کلۆنیال توتالیتێری ئێرانی خۆی مەکۆ، سەرچاوە، هاندەر، رێکخەر، پشتیوان و ئەنجامدەری تیرۆریزمی نگریسی نێونەتەوەییە و بە داخەوە جیهانی رۆژئاوا دوای چوار دەیە تازە دەیهەویّ دانی پێدا بنیّ و بێنە سەر قسەی کورد و شوناسی راستەقینەی ئەم دەجاڵەیان بۆ روون بێت، جا هەتا ئێستا رەنگە لە بەر بەرژەوەندیی بازرگانی و ئابووری و سات و سەودای پشت پەردە خۆیان لەو راستییانە بواردبیّ.

ساڵی ۱۳۵۷(۱۹۷۹) شۆرشی گەلانی چەوساوەی ئێرانی لە باربردرا و فۆرم و بێچمی فەندەمینتاڵ ئایدیالیستی ئیسلامی بە خۆیەوە گرت و دروشمی سەدەکانی ناوینی زیندوو کردەوە و وەک ئەمپراتۆرە پێشووەکانی ئومەوی و عەباسی و عوسمانی، بانگەشەی «ئۆممەتی واحیدەی ئیسلام»ی کرد. بەلام لە بنەرەتدا لە سەر دوو خاڵی گرینگی نەگوتراو خولی دەخوارد:

۱ هەوڵی ئەم دەسەڵاتە ئانارشییە مۆنیسم خوازە، مردەوەژی (زیندوو کردنەوەی مردوو) کردنەوی ئەمپراتۆریی سەفەوی/شیعی بوو. هەر بۆ ئەو مەبەستە کەڵکەڵەی هیلالی شیعەی خستە رۆژەڤی کاری دەسەڵاتەکەیەوە و هەموو هەوڵی تەمەنی ئایدیالیستانەی بۆ دەستەبەر کردنی یوتووپیا خەیاڵییەکەیەتی، تاکوو هێژمۆنی شیعیسم بە سەر دونیای ئیسلامیدا زاڵ بکات.

۲ راستە بە رواڵەت دەگوتریّ ئیسلام بۆ یەکرێزیی دنیای ئیسلامی، باوەری بە نەتەوە و

نەتەوەخوازی نییە و هەموویان بە چاوی برای دینی دەبینێ و «ئۆممەتی واحیدەی ئیسلام» وتەی سەرەکی ئایینی ئیسلام بوە؛ بەڵام هەر لە سەردەمانی دەسەڵاتی حکومەتەکانی سەدەکانی سەرەتای ئیسلام، هەوڵ وکۆشش بۆ پەرەپێدانی نەتەوە و زمان و کلتووری عەرەبی بوو. دەسەڵاتی کلۆنیالیزمی شیعیی ئێرانیش، هەوڵی بۆ ئەوە بوە بالانسی دو هێز رابگرێ: شێعیزم و فارسیزم.

بەو باگراوەندە فکری ئینگیزاسیۆنە ٢٥٠٠ ساڵەیەی ڕابردوو کە دیارە باندۆرێکی قورسی ڕاسیسمی لە سەر ئایدیای ئەم ڕێژیمەش بووە، هەوڵی بۆ لاواز کردن و پووچەڵ کردنی کلتوور و زمانی باقی نەتەوەکانی جۆغرافیای ئێران داوە و لە سەرووی هەموانیشەوە زەخت و گوشارێکی زیاتر و ڕەشتری لە سەر کورد تەرخان کردووە. خومەینی لە خۆڕا نەیدەگوت: «ئێمە لەگەڵ کورد شەڕ ناکەین، بەڵکوو لەگەڵ کافردا دەجەنگێین». ئەو جۆرە دروشمانە تەنیا بۆ کورد دانراوە. چونکە خەباتی کورد شێلگیرانەتر و نەپساوە بووە، هەر بۆیە هەتا ئێستاشی لەگەڵدا بێ، کوردستان گوتاری میلیتاریزەی ڕێژیم بوە.

تیرۆریزمی دەوڵەتی ئیسلامیی ئێران هەر لە سەرەتای شۆڕشی گەلانی ئێرانەوە هەوڵی داوە لە باری دینداری و دین باوەرییەوە ناوچەی کوردستان وەک دین خوازێکی فەناتیکی کۆنە پارێز دەست نیشان بکات و لە ڕیفلێکس و پەرچە کرداری بووندا گەلێکی بناژۆخوازی شەڕانگێز و توندئاژۆی لێوە دیار بێ. ئەگەر چاوێک بە جۆغرافیا و باڵای ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بنەخشێنین، دەبینین سێ ڕەوتی ئیسلامی هەڵسوورن و سەیر ڕیشەشیان داکوتاوە. جێی ئاماژەیە هەر لایەنێک لە ناوچەیەکدا خەریکی چالاکین:

١ یەکەم لایەن ڕەوتی ئەحمەدی موفتی زادەیە بە ناوەندی شاری سنەوە. هەموو دەزانین ئەو ڕەوتە کە بە کاک ئەحمەدی یان بە موفتی زادەیی دەناسرێن هەر لە سەرەتای شۆڕشی ١٣٥٧ وە بە کردەوە ئەکتیڤن. ئێستا ئیدی لە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان بە تایبەتی پارێزگای سنەی قارەمان لایەنگرانێکی زۆریان هەیە، بوونەتە دوو بەشی جیاواز. بە داخەوە هەر خۆ لە قەرەی چەمکی نەتەوەیی و کورد بوون نادەن و بە ڕوونی دەڵێن کێشەی سەرەکیی ئێمە و هەموو لایەک کێشە و گرفتی ئایینی و ئایینزاییە. لایەنگرانی ئەم ڕەوتە جیا لە خەڵکی بازاڕی و ئاسایی بەشێکی بەرچاوی مامۆستایانی قوتابخانەی لە خۆ گرتووە و ئەم سیاسەتە دەتوانێ کاریگەریی توندی لە سەر منداڵانی قوتابخانە هەبێ.

٢ جەماعەتی دەعوەت و ئیسلاح، لە سەر دەستی ناسری سوبحانی دامەزراوە و هەتاکوو ئێستاشی لەگەڵدا بێ، عەبدولڕەحمانی پیرانی خەڵکی ڕوانسەر ڕێبەرایەتیی دەکات. لە ئەساسنامەی (جەماعەتدا) هیچ ئاماژەیەک بۆ نەتەوە و کێشەی نەتەوایەتی و کورد بوون نەکراوە و بەرژەوەندیی دەسەڵاتی تاران لەسەرووی ئیش و کاریاندایە، چونکە لە ئەساسنامە و لە بەیاننامەی کۆنگرەی چواریاندا، بە ڕوونی جەخت لە پاراستنی دەسەڵات دەکەنەوە و خۆیان بە ڕیفۆرمیست دەناسێنن. ئەم تاقمە زۆرتر لە ناوچەی مهاباد و بۆکاندا چالاکن بە تایبەت مهاباد و باقی شارەکانی دەوروبەر و هەر لەم دواییانەشدا لە مەهاباد دوایین کونگرەی خۆیان بەست. لە مانیفێستی دەعوەت و ئیسلاحدا سێ خاڵ بەرجەستە کراوە: ئیسلامخوازی، مرۆڤ سالاری و ڕیفۆرمیستی بوون.

ئەم ڕەوتەش هیچ کێشەیەکی نەتەوەیی و زمانییان نییە! لایەنگران و ئەندامانی ئەم جەماعەتەی دەعوەت و ئیسلاح بەشێکیان پزیشک و دوکتورەکانن بە ئەندامەتیی خەڵکی ئاسایی و جۆراوجۆرەوە. پارە و دراو بە ئاشکرا لە لایەن دەوڵەتەوە بۆیان دابین

دەکرێ.

٣ لایەنی سێهەم دەکەوێتە خوارووی کوردوستان وبە ناوەندایەتیی سەلاسی باوەجانی. ئەم ڕەوتە بە ڕەوتی سەلەفییەت و توند ئاژۆ دەناسرێن و بەشێکی بەرچاوی ناوچەی کرماشان لە خۆ دەگرێت، بە تایبەتی ناوچەی سەلاسی باوەجانی و دەوروبەر، کە پێک هاتوون لە ئایینزای سوننی، لایەنگری لەو ڕەوتە دەکەن. هەڵبەت جێی ئاماژەیە لە هەموو شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کەم و زۆر لایەنگر و ئەندامی چالاکیان هەیە. زۆر مامۆستای لاو لە زۆربەی دێهاتەکانی بەربڵاوی کوردستان بە چڕی پرۆپاگەندە بۆ ئەو ڕەوتە سەلەفییە دەکەن.

بەڵام ئەم ڕەوتانە بۆ پێک هاتوون و مەبەست لە ڕێکخستنیان دەبێ چی بێ. بۆ چی ڕاست لە ناوچە جێ ئاژاوە و سوننییەکان دامەزراون وەک کوردستان و بلووچستان .

١ دامەزرانی ئەم ڕەوت و لایەنانە لە کوردستان بۆ بەش بەش کردن و بە لاڕێدا بردنی وزە وهێزی نەتەوەخوازیی گەلی کوردە. تاکوو یەکدەست و یەکگرتوو نەبن و هەر یەکەو لە ئاوازێک بنوڕێن. چونکە کورد بە پێی نەریتی دێرین هەمیشە لە خەباتدا شێلگیر بووە، بۆ ئەوەی تین و ئاگری گەرمی نەتەوایەتی نوشووستی بێنێ و کەمتر لە بیری چالاکیی سیاسی و کورد بووندا بن، هەر بۆیە لە ئەساسنامەی هیچ کام لەو ڕەوتانە کێشەی نەتەوەیی جێگایەکی ئەوتۆی نییە. سەیر ئەوەیە نەتەوەی باڵادەست و حاکم بە ڕوونی باس لە چارەی نەتەوەیی و جەخت کردن لە پاراستنی بەها نەتەوایەتییەکانی فارس دەکەن. عەلی شەریعەتی وەک تیئۆریسێنی ڕەوتی شیعیسم لە کتێبی «دووبارە ناسینی شوناسی ئێرانی ئیسلامی»دا بە ئاشکرا و بە ڕوونی باس لە پاراستن وپەرەپێدانی نەتەوە و مەزهەبی ئێرانی «شیعە»دەکات و بە دوو تای تەرازوویان دەقەبڵێنێ و دەڵێ گەڕانەوە بەرەو شوناسی نەتەوە و قەوم ئۆمانیستییە و دەبێ هەوڵی بۆ بدرێ. بەڵام بۆ گەلی کورد و باقی نەتەوە بندەست و ماف خوراوەکانی ئێران بقەیە و کوفرێکی نەبەخشراوە و حوکمەکەشی «موفسیدول فیلئەرزە».

٢ ئاشکرایە ڕێژیم باش دەزانێ کورد ئەگەری گەیشتن بە مافەکانی لە ئارادایە، ئەگەر وەها دۆخێک ڕەخسا چی لەوە باشترشەڕی نەتەوەیی و ئایینی هەڵگیرسێت و دوژمنایەتییەکی قوڵ دەست پێ بکات.

وەختایەک ڕەوتی سەلەفیەتی فەندەمینتاڵی سوننی لە پەناگوێی کرماشانی زۆرینە شیعەدا چالاک دەکرێ و پرۆپاگەندەی دژی شیعە و یارسان و باقی ئایینەکانی‌تر دەکرێ، دیارە هەوڵ بۆ شەڕی ناوخۆ و ئۆتووتالیتەی کۆمەڵگای کوردی خۆش دەکرێ.

لەم دۆخە هەستیار و مەترسیدارەدا ئەرکی مامۆستایانی ئایینی زۆر قورس و بەرچاوترە و ئەوان دەبێ ئەو مەترسییە بە گیان و بە دڵ هەست پێ بکەن و دژبەری ڕاوەستن و ئانتی تێزی خۆیان دەستنیشان بکەن. هەموو لایەک دەزانین کە کوردستان سەدان ساڵە توانیویەتی ئایین لە گەڵ کلتووری خۆیدا بگونجێنێ و هیچ ناتەباییەکیشیان لە نێواندا نەبوە. ئەم سەردەمە بە جۆرەها ڕەوت و پارتی ئیسلامی بە تەمای ئاژاوە و دوو بەرەکی نانەوەن و دەبێ ماکە و سەرچاوەی ئەو ڕەوتانە سەرکۆنە بکرێن تاکوو داهاتوویەکی ڕوون و ئاسۆیەکی گەش دیاری و خەڵاتی گەلی کورد بێ.

ژێدەر

[١]. جهانی شدن و جهان سوم / عبدالعلی قوام.
[٢]. بازشناسی هویت ایرانی اسلامی/ علی شریعتی.
[٣]. از مدرنیسم تا پست مدرنیسم : لارنس کهون / مترجم: عبدالکریم رشیدیان.
[٤]. عقل سیاسی ایرانی و هویت خواهی کردها / هێرش قادری.